

Ten geleide

LANDELIJK CENTRUM van de KATHOLIEKE ACTIE (1867) 1945-1997

1 Katholieke Actie

De Katholieke Actie (KA) is de officiële medewerking van leken aan het apostolaat der hiërarchie, voortgekomen uit het initiatief van de katholieke kerk.

1.1 Doelstelling en organisatie

De doelstelling van dit orgaan was "het handhaven, verdiepen en verspreiden van het Rijk van Christus op aarde". De geschiedenis van de Katholieke Actie in Nederland, die in de dertiger jaren van start ging is te verdelen in een aantal perioden.

1.1.1 1936-1945

In de jaren 1936-1945 kende de Katholieke Actie nog geen landelijke organisatie. Er was sprake van verschillende diocesane organisaties. Het begin van de Actie in Nederland moet bezien worden in het licht van de door mgr. J.D.J. Aengenent, bisschop van Haarlem, gestimuleerde eenheid in het jeugdwerk, waarmee in 1933 werd begonnen. Het was ook voor de jongeren, dat de eerste KA-groepen werden opgericht, namelijk de MJKA en de VJKA, respectievelijk voor jongens en meisjes. Pas later volgde de Katholieke Actie voor volwassenen.

Als oprichtingsjaar voor de Katholieke Actie geldt het jaar 1936; toen werd de Katholieke Actie in het Aartsbisdom Utrecht opgericht. De Katholieke Actie beleefde moeilijke tijden gedurende de oorlogsjaren, hoewel haar toch door de Duitse bezetter niet al te veel in de weg werd gelegd.

1.1.2 1945-1958

In de zomermaanden van 1945 lukte het de Katholieke Actie een landelijke organisatie te vormen. De verschillende diocesane KA-organisaties sloten zich aaneen onder leiding van een landelijk directorium, waarvan mgr. F.N.J. Hendriks, vicaris-generaal van 's-Hertogenbosch, voorzitter werd. Belangrijk was dat de Katholieke Actie in 1945 ook de werkzaamheden van een andere actie, namelijk de Actie "Voor God", in groter verband ging voortzetten.

In september 1945 ging de Katholieke Actie de tweede periode van haar geschiedenis in. Juridisch volgde de bevestiging hiervan ruim twee jaar later; in januari 1948 werd de Landelijke Katholieke Actie een stichting. Landelijk directeur werd mgr. F.N.J. Hendriks, voorzitter werd dr.ir. F.P.A. Tellegen, secretaris werd mr. A. Diepenbrock en penningmeester werd dr.mr. W.J.I. van Wijmen. Het landelijk secretariaat was gevestigd te Heemstede.

Het arbeidsterrein waren de vijf bisdommen Breda, Roermond, 's-Hertogenbosch, Haarlem en het Aartsbisdom Utrecht. Ieder bisdom had een eigen Katholieke Actie, met een algemeen leiding en met afdelingen van de vier "natuurstanden" (mannen, vrouwen, meisjes en jongens). In de parochie bestonden parochiële comité's van de Katholieke Actie, ook opgebouwd uit leken van de natuurstanden. De diocesane leiding werd gevormd door afgevaardigden uit de parochiële comité's; de landelijke

leiding werd gevormd door de diocesane directeuren en voorzitters der diocesane leidingen. De landelijke leiding had een dagelijks bestuur, waarin zowel priesters als leken zitting hadden, met name J.A.M. Plasschaert, Tellegen, Diepenbrock en P. van Boven. De Katholieke Actie ging zich in deze jaren voornamelijk bezig houden met persoonlijke vorming. De doelstelling werd: "de heiliging der mensen als hulp in de directe zielzorg en de kerstening van het maatschappelijk leven".

Om haar doelstellingen te bereiken waren een aantal commissies in het leven geroepen: commissie Uitgeverij en Publicatie, Financiële Commissie, commissie Studie en Vorming, commissie Contact met Religieuze Verenigingen, commissie contact met Stands- en Beroepsorganen, commissie voor het Jaarprogram, commissie Documentatie en Statistiek en de commissie Radio. De Katholieke Actie onderhield nauwe contacten met het Katholiek Nederlands Persbureau (KNP), de Katholieke Film Actie (KFA) en de Katholieke Radio Omroep (KRO). De samenwerking met de KRO ging zelfs zo ver dat de Katholieke Actie officieel vertegenwoordigd was in het bestuur van deze omroep. Verder waren er contacten met de Apologetische Verenigingen Sint Willibrord, de Federatie van Liturgische Verenigingen, de Bisschoppelijke Advies-Commissie, de Sociaal Charitatieve Reorganisatie, de Katholieke Cultuurraad, Stichting Informatie Dienst Inzake Lectuur en andere organisaties en verenigingen. In deze jaren moet de Katholieke Actie gezien worden als een federatie, die behalve de diocesane leidingen van de Katholieke Actie, ook het Maria-Legioen, de Maria-Congregatie, Alma, G3 en de Actie "Voor God" omvatte.

1.1.3 1958-1965

Grote veranderingen gingen plaatsvinden in 1958. In dat jaar nam Tellegen afscheid als voorzitter. Hij bleef wel actief als bestuurslid en als landelijk adviseur voor de beroepskerstening. Hij werd als voorzitter opgevolgd door mr. L.C. Baas, die sinds 1952 waarnemend voorzitter van de Katholieke Actie in het Aartsbisdom Utrecht was. In 1957 had Baas de leiding van de Nederlandse delegatie naar het Tweede Wereldcongres van Lekenapostolaat te Rome. Tijdens dit congres had paus Pius XII nieuwe richtlijnen gegeven voor de Katholieke Actie. Hier lag de bron voor de veranderingen, die binnen de Actie zouden gaan plaatsvinden.

In 1958 kreeg de Actie nieuwe statuten, en er kwam een gehele interne structuurverandering. Dit hield onder meer in dat de Katholieke Actie, die tot dusver diocesaan georganiseerd was, voortaan rechtstreeks met het episcopaat te maken zou hebben. In de nieuwe statuten werd geen onderscheid gemaakt tussen de Katholieke Actie voor mannen, vrouwen, jongens en meisjes, omdat er werd uitgegaan van een gemeenschappelijke activiteit van alle leken. Wel bleven er taken over die speciaal op vrouwen betrekking hadden. De Katholieke Actie zou weliswaar haar federatieve organisatorische taak blijven behouden, maar op de eerste plaats werd nu blijk gegeven van openheid naar lekenapostolaat, zowel georganiseerd als ongeorganiseerd. De Actie wilde een ontmoetingsplaats worden, waarin alle leken, die met de katholieke kerk waren begaan, elkaar konden ontmoeten. In 1958 waren nog vier organisaties door de hiërarchie als Katholieke Actie gemandateerd: het Maria-legioen, de Maria-Congregatie, de Alma en G3. De Actie "Voor God" was intussen een eigen, meer zelfstandig leven gaan leiden.

De doelstelling van de Katholieke Actie in deze periode was vooral gericht op het bevorderen van katholieke actie in Nederland door het zich beschikbaar stellen voor de samenwerking tussen het episcopaat en het lekenapostolaat in Nederland, het bevorderen van de saamhorigheid tussen de lekenapostolische organisaties onderling, het ondersteunen van de

groei van alle gelovigen naar een apostolische houding en het stimuleren van daartoe geschikte leken tot georganiseerd lekenapostolaat. Stonden in de jaren 1945-1958 theoretische vraagstukken en persoonlijke vorming hoog in het vaandel geschreven, in de jaren daarna ging het om het samen verantwoordelijkheid dragen voor de katholieke kerk.

Het Landelijk Centrum van de Katholieke Actie bestond sinds 1958 uit mr. L.C. Baas, voorzitter, mr. A.A.W. Diepenbrock, vice-voorzitter, H.J. van Santvoort, secretaris, drs. C.F.A. Weterman, penningmeester, mgr. J.A.M. Plasschaert, mevrouw J. Janssens-Strengers en mejuffrouw M.H.C. Vendrik. In de jaren zestig werd drs. J.H. Damoiseaux voor enige tijd aan dit Landelijk Centrum toegevoegd. De contactpersoon tussen het episcopaat en het Landelijk Centrum was mgr. W.M. Bekkers, bisschop-coadjutor van 's-Hertogenbosch. Het secretariaat was inmiddels verhuisd van Heemstede naar Amersfoort, naar het gebouw "De Horstink".

De Katholieke Actie bleef nog tot 1965 bestaan; toen besloten de Nederlandse bisschoppen haar als organisatie op te heffen.

1.2 Werkzaamheden van de KA

De activiteiten, die de Katholieke Actie in haar bestaan heeft ontplooid, zullen periodegewijs worden besproken.

1.2.1 1936-1945

In deze tijd bestonden de activiteiten van de Katholieke Actie voornamelijk uit het verkondigen van haar ideeën door het gesproken en geschreven woord. Zo werden er openbare vergaderingen gehouden, waarbij begaafde redenaars het woord hadden. De Katholieke Actie gaf folders, brochures en boeken uit gericht op bescherming van de zeden en het zich verzetten tegen het communisme en atheïsme. Docenten gaven conferenties en cursussen voor studiegroepen, die bepaalde godsdienstige vraagstukken behandelden.

In 1949 begon de Schriftelijke Cursus in de Katholieke Geloofsleer, een driejarige cursus over de katholieke geloofs- en zedenleer. Daarnaast vormde de Katholieke Actie groepen van mannen, vrouwen, jongens en meisjes, die in het wereldlijke leven de katholieke beginselen uitdroegen. Vaak ging het hierbij om beroepskerstening en richtte men zich op beroepen, waarvan een grote invloed uit kon gaan als hotelhouders, boekhandelaren, onderwijzers en dansleraren. De christelijke beroepspllicht van deze lieden zou, volgens de Katholieke Actie, vanzelf het christelijke levensgedrag bij anderen bevorderen. Om tot een verbetering van de volkszedes te komen, werden groepen van jonge mannen en vrouwen gevormd, die door hun eigen gedrag een protest waren tegen de zedenverwildering en die door hun vasthouden aan de christelijke zeden in de eigen levenswandel een sterke steun waren voor de goedwillenden. Andere activiteiten waren de hulpdiensten aan de priesterlijke zielzorg, de kerstening van het gezin (o.a. door middel van voorlichting geven aan ouders).

1.2.2 1945-1958

Na de Tweede Wereldoorlog begon de Katholieke Actie zich te bezinnen op de geestelijke wederopbouw. Haar werkzaamheden waren veelzijdig en onder te verdelen in een tweetal groepen: sommige werkzaamheden waren gericht op de versterking van de openbare zedelijkheid, andere op de bestrijding

van de goddeloosheid en het communisme.

Een bekende actie, mede georganiseerd door de Katholieke Actie was "Katholiek Thuisfront", een actie die alles en allen mobiliseerde om op alle denkbare wijzen militairen in de kazernes en aan verre fronten te steunen. De Nationale Paasloterij, een vooroorlogse initiatief van de Actie "Voor God" werd door de Katholieke Actie na 1946 in ere hersteld. De Katholieke Actie hield zich ook sterk bezig met het streven naar oplossing van het dansvraagstuk: zij zag sommige dansen als een aantasting van de goede zeden.

In samenwerking met de Bond van RK Leeszaalen en Bibliotheken werd een actie gestart, bedoeld tot uitbanning van het slechte en tot invoering van het goede boek. In de jaren vijftig startten de zogenaamde ecclesia-groepen. Dit zijn gespreksgroepen gevormd door katholieken en niet-katholieken, waarbij onderwerpen, die de geloofskennis en de geloofsbeleving raakten, ter sprake kwamen. De beweging had een eigen blad, genaamd *Ecclesia*. De strijd tegen het communisme bleef voortgang vinden: zo riep de Katholieke Actie katholieken op, om "verdacht" drukwerk (drukwerk, waarin opruiende of godslasterende taal stond te lezen) op te sturen naar de Katholieke Actie. Daar werd dan "het onkruid" verzameld en waarschuwingen zouden aan het Nederlandse volk gericht worden.

In oktober 1946 vond een grootscheepse actie plaats, de zogenaamde "Gezinsmaand". Onder het motto "goede gezinnen, een goede wereld" werd een actie ontplooid, waarin gebedsacties, opvoedingscursussen, parochie-avonden, moederdagen e.d. een plaats vonden. Andere acties waren de acties tot het intenser naleven van de Tien Geboden in persoonlijk en openbaar leven, de acties ter versterking van bijzondere feest- en herdenkingsdagen. Verder verleende de Katholieke Actie medewerking aan het tot stand komen van congressen en andere bijeenkomsten, zoals het Internationaal Liturgisch Congres, dat van 27 juli tot 1 augustus 1946 te Maastricht werd gehouden.

De Schriftelijke Cursus van de Katholieke Geloofsleer werd in 1945 hervat als een actie, die zeer wel paste in het bouwplan van de geestelijke wederopbouw. Daarnaast vonden nog meerdere cursussen, studie weekenden en -weken plaats, zoals de Cursus Inleiding in het Volle Leven. Verdiepingsdagen voor Echtparen, Verloofdenweken en Huwelijksweken. Veel aandacht werd besteed aan de beroepskerstening, die plaats vond in de zogenaamde vrije beroepen (advocaten, journalisten, artsen).

De Katholieke Actie heeft diverse publicaties op haar naam staan: boeken, brochures, folders en affiches, maar ook periodieken als *Katholiek Archief* en *Actio Catholica*. Zoals hierboven reeds werd gemeld werkte de Katholieke Actie nauw samen met andere katholieke organisaties als het KNP, de KFA en de KRO

1.2.3 1958-1965

In 1958 vonden de grote veranderingen plaats binnen de Katholieke Actie; dit had gevolgen voor de aard van de werkzaamheden, die zij ging ontwikkelen. Ook hier veel vernieuwingen.

Wat centraal kwam te staan was het samen (geestelijken en leken) verantwoordelijkheid dragen voor de katholieke kerk. De werkzaamheden van de leken binnen de kerk werden vergroot. Reeds in 1958 vond een congres plaats over het lekenapostolaat in Nederland, dit als voortzetting van het internationale congres te Rome uit 1957. Het thema van dit nieuwe congres was "Hoe groeit in menselijk samen zijn de Kerk?" Gespreksgroepen, als de Ecclesiagroep, werden meer en meer gestimuleerd. Er ontstonden studiegroepen, die zich bezig hielden met vraagstukken rond

huwelijk en gezin. Het maandblad *Actio Catholica* verdween om plaats te maken voor een nieuw, driemaandelijks tijdschrift *Ruimte*, waarvan mr. L.M. Stallaert de hoofdredactie voerde. In *Ruimte* werd getracht op fenomenologische wijze de ervaringswereld van gelovigen te beschrijven, opdat binnen het gelovige bestaan, waarin kerk en wereld elkaar ontmoeten, een perspectief kon worden ontsloten. *Ruimte* werd in 1964 voortgezet onder de naam *Euros*. Verder startten de reeks Pastorale Cahiers en Documentatie "Arbeid", een maandelijks verschijnende documentatie reeks over arbeid, vooral ten behoeve van het bedrijfs-apostolaat. Het weekblad *Katholiek Archief* bleef voortbestaan.

In 1965 werden de werkzaamheden van de Katholieke Actie voortgezet door het Communicatie- en Oriëntatiecentrum voor Kerk en Wereld De Horstink.

1.3 Geschiedenis van het archief van de KA

Het archief van de Stichting Landelijke Katholieke Actie bevond zich in een zeer ongeordende staat. Er waren vijf registratuurplannen aanwezig, die betrekking hebben op gedeelten van het archief. Door mij is gepoogd de ordening, die in deze plannen zijn aangegeven zoveel mogelijk te herstellen. Naarmate de werkzaamheden vorderden, werd het mij duidelijk, dat er niet sprake was van één archief (dat van de Landelijke Katholieke Actie) maar dat er in feite sprake was van archiefmateriaal van drie of meer instellingen. Zo bevindt zich in het archief materiaal van de Katholieke Actie, de Actie "Voor God" en De Horstink. De relaties tussen de Katholieke Actie, de Actie "Voor God" en De Horstink staan hierboven aangegeven.

Daarnaast werden stukken aangetroffen, die niet direct te maken hebben met de Katholieke Actie, maar met (neven)functies van personen, die bij deze Actie actief waren en met de werkzaamheden, die uit die functies voortvloeiden. Zo treft men teksten aan van radio-causerieën, gehouden door mr. A. Diepenbrock (secretaris van de Katholieke Actie en van de Actie "voor God"). Ook treft men materiaal aan, dat licht werpt op de rol van Diepenbrock als secretaris van de RK Werkgeversvereniging en op zijn activiteiten gedurende zijn studententijd. Verder zijn er diverse stukken betreffende *Sursum Corda*, het Haarlems bisdomblad, waar Divendal (secretaris, later directeur van de Actie "Voor God") van 1945 tot 1966 hoofdredacteur van was.

Ook is er materiaal van de Couturier-kring, waarvan zowel Diepenbrock als Divendal deel uitmaakten. De Couturier-kring is een in 1958 opgerichte gespreksgroep, bestaande uit rooms katholieke en protestantse theologen en leken, die zich wilden bezinnen op actuele problemen en op het naderbij brengen van katholieken en protestantse christenen. Deze groep stond los van diverse kerkbestanden.

Het archiefmateriaal van de Katholieke Actie bestaat hoofdzakelijk uit verslagen van vergaderingen, correspondentie en documentatie (waaronder knipselcollecties) aangelegd door de Katholieke Actie en de Actie "Voor God" betreffende diverse organisaties, verenigingen en religieuze en politieke stromingen, zowel in Nederland als daarbuiten. Tevens vindt men veel kopij, bestemd voor de diverse periodieken en reeksen, die door de Katholieke Actie, de Actie "Voor God" en De Horstink werden uitgegeven.

Opgemerkt dient nog te worden dat zich in het archief ook veel stukken bevinden, betreffende de Katholieke Actie in het Aartsbisdom Utrecht. Het materiaal inzake de Bisschoppelijke Vastenacties en de Pastorale Concilies, twee activiteiten waar de Actie "Voor God" een grote rol bij speelde, is eveneens rijkelijk vertegenwoordigd.

2 Actie "Voor God"

Zoals uit het bovenstaande blijkt heeft de Katholieke Actie nauwe bindingen gehad met de Actie "Voor God". Van deze laatstgenoemde Actie is zeer veel archiefmateriaal in de hierna opgenomen plaatsingslijst te vinden. Vanwege de zo grote hoeveelheid archiefmateriaal, afkomstig uit de Actie "Voor God" wordt nu extra aandacht besteed aan de geschiedenis en werkzaamheden van deze Actie. Allereerst volgt een kort historisch overzicht, waaruit blijkt hoe de Actie "Voor God" en de Katholieke Actie zich tot elkaar verhielden; daarna volgt een opsomming van de werkzaamheden van de Actie "Voor God".

2.1 Doelstelling en organisatie

Men kan in de geschiedenis van de Actie "voor God" - net als in de geschiedenis van de Katholieke Actie - een aantal perioden onderscheiden; bij de Actie "Voor God" onderscheiden we de jaren 1936-1941, de beginjaren, waarin nog geen bindingen met de Katholieke Actie bestonden, de jaren 1941-1945, de oorlogsjaren, waarin de activiteiten van de Actie "Voor God" sterk worden teruggedrongen, de jaren 1945-1954, waarin de Actie "Voor God" werd ondergebracht bij de Katholieke Actie en waarin nauwelijks enige zelfstandige initiatieven ontplooid konden worden en tenslotte de jaren 1954-1973, waarin de Actie "Voor God" als het ware opnieuw werd opgericht en zich - aanvankelijk nog als sectie van de Katholieke Actie - steeds meer ging ontwikkelen als zelfstandige organisatie.

2.1.1 1936-1941

De Actie "Voor God" werd in september 1936 op particulier initiatief opgericht door o.a. priester mr. A. Diepenbrock (1902-1977), prof. T. Brandsma (1881-1942) en prof. A.A.N. Steger (1874-1953). Deze Actie werkte geheel zelfstandig en had nog niets te maken met de Katholieke Actie, hoewel de doelstellingen van beide Acties met elkaar overeenkwamen.

Zo was ook de doelstelling van de Actie "Voor God" in eerste instantie "de eer van God te bevorderen en alle vormen van goddeloosheid en een nieuw heidendom te bestrijden". De belangrijkste personen van de Actie "Voor God" waren in die eerste jaren van haar bestaan: Steger, voorzitter gedurende de jaren 1936-1941, Diepenbrock, secretaris sinds 1937 en H. Divendal, secretariaatsmedewerker sinds 1937. In een volgende paragraaf zullen de werkzaamheden van de Actie "Voor God" verder uitgediept worden; hier reeds moet al vast gezegd worden dat de Actie met "moderne middelen" als affiches, vliegende bladen en lichtkruisen haar doel heeft trachten te bereiken.

De Actie "Voor God" bleef een particulier initiatief: men verkreeg geen episcopale subsidies, maar verkreeg haar inkomsten vooral door gelden ontvangen uit de jaarlijkse gehouden Paasloterij, een vinding van Diepenbrock.

2.1.2 1941-1945

In augustus 1941 werd de Actie "Voor God" als één van de eerste

katholieke instellingen door de Duitsers geliquideerd. Het vermogen en een groot deel van de archieven en inventaris werden in beslag genomen. Verschillende medewerkers van de Actie zoals T. Brandsma, dr. H. Hoeben en pater Regout, vonden de dood in concentratiekampen en gevangenissen. Ondanks de liquidatie en het ontvallen van medewerkers zette de Actie "Voor God" haar werk voort, zij het in stilte.

2.2 1945-1954

Na de Tweede Wereldoorlog trachtte de Actie "Voor God" haar werkzaamheden te hervatten, maar doordat zij als het ware opgenomen werd door de Katholieke Actie, verdween zij als zelfstandige organisatie. Het bestuur en de comité's die de Actie vóór de oorlog had gekend, verdwenen eveneens. Het enige wat nog aan de vooroorlogse werkzaamheden herinnerde was de naam.

2.2.1 1954-1973

De Actie "Voor God" werd in de eerste helft van de jaren vijftig nieuw leven ingeblazen. Om meer greep te krijgen op de bewerking van de massa en op de beïnvloeding van de publieke opinie ging Diepenbrock plannen maken voor een hernieuwde oprichting van de Actie, aangespoord door de pauselijke oproep van 10 februari 1952 en door de Maria-encycliek "Fulgens corona". Hiertoe werd een comité gevormd, waarin alle lagen van katholiek Nederland waren ondergebracht. Aan het hoofd van dit comité stonden mr.dr. F. Houben, commissaris van de Koningin in de provincie Limburg en Diepenbrock zelf. De laatstgenoemde was toen secretaris van de Katholieke Actie in Nederland. In de eerste helft van 1954 werd het herbegin van de Actie "Voor God" al enkele malen op informele wijze aangekondigd: in augustus 1954 ging de nieuwe Actie "Voor God" officieel van start. Voorzitter werd Houben, Divendal werd secretaris en L.W.A. Duynstee werd penningmeester. Diepenbrock werd directeur; in 1963 werd hij opgevolgd door Divendal. Het secretariaat van de Actie "Voor God" was gevestigd te Heemstede.

Vele van de vooroorlogse activiteiten werden door de Actie "Voor God" opnieuw ontplooid, maar daarnaast kwamen er vele nieuwe activiteiten bij. De tweede Actie "Voor God" kreeg - in het totaal gewijzigde klimaat - een andere doelstelling dan de vooroorlogse. Hield men zich in de jaren 1936-1941 bezig met de bestrijding van het atheïsme en het communisme, nu ging het hoofdzakelijk om de beïnvloeding van de publieke opinie inzake de toenemende onkerkelijkheid.

De Actie "Voor God" is zich steeds meer als een zelfstandige organisatie gaan profileren en meer en meer los gaan maken van de Katholieke Actie, al bleven de bindingen wel bestaan. Na de opheffing van de Katholieke Actie, waar zij tot nu toe een sectie van was, werd de Actie een stichting, die zich ten doel stelde, zowel bij volwassenen als bij de jeugd door rechtstreekse evangelisatie-arbeid en kerkelijke voorlichting en door dienstverlening aan de zielzorg en het apostolaat bij hun opdracht tot verbreiding van de christelijke beginselen door te dringen.

De Actie "Voor God" heeft de Katholieke Actie nog acht jaren overleefd, maar op 1 november 1973 werd ook zij opgeheven, dit in het kader van de reorganisatie van de Nederlandse Kerkprovincie. Een belangrijk deel van de werkzaamheden en doelstellingen werd overgenomen door het nieuw opgerichte Algemeen Secretariaat van de RK Kerkprovincie.

2.3 Werkzaamheden van de Actie "Voor God"

De werkzaamheden van de Actie "Voor God" zijn veelzijdig. In de loop der jaren waren zij wel aan verandering onderhevig. Sommige activiteiten verdwenen, andere activiteiten werden weer ontplooid. In het onderstaande wordt gepoogd een overzicht te geven van de werkzaamheden van de Actie "Voor God" in de verschillende perioden van haar bestaan.

2.3.1 1936-1941

In de vooroorlogse periode (1936-1941) heeft de Actie "Voor God" haar doelstellingen zoveel mogelijk trachten te bereiken door het uitgeven van geschreven teksten. Zo gaf zij diverse reeksen uit, als de Voor God-serie, Katholiek Reveil, Vox Clamantis en Katholieke Levensleer. Een zeventiental pamfletten verscheen in de reeks "vliegende bladen".

Daarnaast gaf de Actie "Voor God" boeken, brochures, folders en prentjes uit, in allerlei vormen, op allerlei manieren opgezet en voor verschillende groeperingen bedoeld. Ook prentbriefkaarten en sluitzegels werden uitgegeven en verspreid. Eén van de meest bekende boeken, die de Actie "Voor God" heeft uitgegeven is het werk *Het katholiek geloof* door prof.dr. I. Klug, uit het Duits vertaald en voor Nederland bewerkt door prof.dr. N. Steur, H.J. van Deursen en H.J. Wachters. Het boek verscheen in 1939 en beleefde de tweede druk reeds in 1940. Het katholiek geloof werd gratis aan plus minus 8000 niet-katholieke intellectuelen aangeboden, teneinde hen in staat te stellen zich te oriënteren op het katholicisme.

Daarnaast onderhield de Actie "Voor God" contacten met de katholieke pers. Deze vormde een aantrekkelijk medium om de katholieken te bereiken. De contacten met de katholieke bladen liepen voor het grootste deel via de Katholieke Wereld Post, een in 1928 door H. Hoeben opgericht persbureau. Hierdoor werden een aantal communiqués in katholieke bladen opgenomen, afkomstig van de Actie "voor God". De nadruk in de communiqués lag op de bestrijding van het communisme en het neo-malthusianisme. Regelmatig werden advertenties van de Actie "Voor God" in bladen als *De Burgerwachter*, *Indische Verlofganger*, *NS-Maandblad*, en *Sport in Beeld* geplaatst. Ook liet de Actie in allerlei katholieke bladen een korte, omkaderde tekst afdrukken, ondertekend met de naam van de Actie, die van beschouwelijke of vermanende aard was. Meestal ging het om een enkele zin, die ontleend was aan het werk van katholieke acteurs, heiligen, kerkvaders of pausen.

Behalve door het geschreven woord, heeft de Actie "Voor God" ook de propaganda van haar doelstellingen door het gesproken woord verzorgd. Zo werden door de Actie "Voor God" vele demonstratieve bijeenkomsten belegd. Deze bijeenkomsten droegen een getuigend karakter: de sprekers wilden propageren en demonstreren. De bijeenkomsten vonden plaats in vele steden; dan weer waren ze kleinschalig, maar soms waren het massale gebeurtenissen, waarbij duizenden mensen aanwezig waren. Sprekers tijdens deze meetings waren meestal Steger en Diepenbrock, maar ook andere sprekers kwamen voor, zoals prof. B.H. Molkenboer, G. Brom en dr. H. Moller.

Een bijzondere vorm van voorlichting waren de tentoonstellingen, die de Actie "Voor God" verzorgde. Deze tentoonstellingen trokken door het hele land. In 1938 was er een expositie, die een overzicht gaf van het wezen en streven van het communisme en het "nieuwe heidendom". In 1939-1940 was er een geheel nieuwe tentoonstelling over onder andere de werkzaamheid van het communisme in Nederland en over andere anti-godsdienstige stromingen. Voor de jeugd ontwierp pater W. Herr SJ een apostolaatsmethode, genaamd V6. Deze methode werd in talloze jeugdverenigingen gebruikt.

De Actie "Voor God" had haar onderkomen in het klein-seminarie van Haarlem te Heemstede. Hier was het secretariaat gevestigd, en tevens fungeerde dit onderkomen als documentatie-centrum. Men verzamelde documentatie over allerlei bewegingen en legde knipselcollecties aan. Ook werd een eigen bibliotheek ingericht. Een belangrijke werkzaamheid van de Actie "Voor God" was het organiseren van de Paasloterij. Deze loterij was een persoonlijke vondst van Diepenbrock. Voor de eerste maal vond de loterij plaats in 1938. De Paasloterijen werden iedere keer met veel propaganda voorbereid, onder andere door middel van advertenties en radiospreekbeurten van Diepenbrock en H. de Greeve.

In de verschillende diocesane kringen werden, naast deze landelijk georganiseerde activiteiten, lokale activiteiten ontplooid. De Actie "Voor God" maakte al in vooroorlogse tijd gebruik van moderne middelen. Zo liet zij behalve affiches ook lichtkruisen en lichtteksten aanbrengen op kerken en op drukke punten in grote steden. De teksten wisselden regelmatig; "God is liefde", "God is redding", "God is in U" zijn enige van deze teksten. Tevens bestonden de zogenaamde "vliegende winkels". Tijdelijk leegstaande winkelpanden werden ingericht tot "actiewinkels", waar stichtelijke lectuur kon worden gekocht. Verder waren er op de openbare markten in Leiden en 's-Gravenhage stands van de Actie "Voor God". Hier werden brochures aan de man gebracht en werden mondeling inlichtingen verstrekt over het katholieke geloof.

In verschillende steden had de Actie "Voor God" automaten geplaatst, waarin men voor enkele munten een brochure kon trekken. Al in de periode 1936-1941 nam de Actie het initiatief tot de oprichting van andere organisaties, zoals het RK Centraal Comité "Voor Onze Gemobiliseerden". Dit comité werd gevormd door vertegenwoordigers van de voornaamste katholieke organisaties en stelde zich ten doel de militairen alles te geven wat zij nodig hadden tot behoud en versterking van hun godsdienstig en zedelijk leven.

2.3.2 1941-1945

De Actie "Voor God" werd in augustus 1941 door de Duitse bezetter geliquideerd. Ondanks de liquidatie bleef de Actie actief: in het geheim bleef zij doorwerken ten dienste van tewerkgestelden in Duitsland en ten behoeve van vluchtelingen.

2.3.3 1945-1954

Na de oorlog trachtte de Actie "Voor God" haar werkzaamheden te hervatten. In feite werden deze door de Katholieke Actie voortgezet waarvan de Actie "Voor God" een sectie was geworden. De Actie "Voor God" bestond alleen nog maar in naam; wel werden er af en toe initiatieven ontplooid, die sterk aan haar vooroorlogse werkzaamheden deden denken. Zo verschenen er een aantal brochures, folders en vliegende bladen, meestal betreffende het communisme en de bescherming van de goede zeden.

2.3.4 1954-1973

In deze periode, waarin de Actie "Voor God" als het ware opnieuw werd opgericht, kwamen zeer veel activiteiten van de grond. Zoals reeds gezegd waren deze activiteiten nu voornamelijk gericht op de beïnvloeding van de publieke opinie. Een groot deel van de vooroorlogse werkzaamheden werd in ere hersteld. Men gaf weer affiches en muurkranten uit, en een reeks van publicaties rolde van de persen. Zo verscheen in 1957 het blad *Pro Deo* (1957-1965). Een andere bekende reeks De Hoeksteen behandelde actuele

levensproblemen van bepaalde aspecten van het christelijk leven. Enkele titels uit deze serie zijn "Lijden", "Arbeid", en "Naastenliefde".

Een nieuwe activiteit was de Una Sancta Cursus, een schriftelijke cursus, uitgegeven door Una Sancta met medewerking van de Sint Willibrod-Vereniging en de Actie "Voor God". Deze cursus was bedoeld voor niet-katholieken en moet gezien worden als een vorm van voorlichting en meningsvorming. De cursus ontving iedere veertien dagen een soort brochure; in totaal waren er twintig brochures.

Een andere nieuwe activiteit waren de zogenaamd cinemagesprekken. De Actie "Voor God" zag in dat de film tot een belangrijk opinievormend orgaan gerekend kon worden. Daarom organiseerde zij, in samenwerking met het Katholiek Centrum voor Bioscoopdirecteuren, in verschillende plaatsen dit soort gesprekken. Na een korte inleiding werd een film vertoond, waarna gegadigden deel konden nemen aan een gedachtenwisseling. De gespreksthema's die naar aanleiding van de films aan de orde kwamen waren thema's die te maken hadden met de verhouding van de mens tot God en de kerk, met godsdienst en met problemen als liefde en haat, huwelijksproblemen en problemen inzake leven en dood. De cinemagesprekken waren veelal bedoeld voor niet-katholieken. De gespreksleiders waren priesters en katholieke leken.

Ook maakte de Actie "Voor God" net als in de vooroorlogse jaren weer gebruik van "vliegende winkels". Tevens werden etalages door plaatselijke medewerkers ingericht met foto's en tekeningen over bijvoorbeeld naastenliefde, geluk en Christus als de levensweg. Overal in het land reden kioskagentjes, waar voorbijgangers het gedrukte en geïllustreerde woord konden kopen of krijgen. Plaatselijke activiteiten werden nog steeds ontwikkeld. Zo had de Actie "Voor God" in Amsterdam een telefooncentrale, die verzorgd werd door de paters missionarissen van de H. Familie. In andere steden vonden de zogenaamde Plein-bijeenkomsten plaats. Op pleinen, vaak voor kerken, werden lezingen gehouden voor belangstellenden toehoorders, ook wel Pleinpreken genoemd.

In de zestiger jaren ging de Actie "Voor God" wederom een aantal nieuwe taken op zich nemen. Eén ervan was de organisatie van de jaarlijkse vastenactie, voor het eerst in het jaar 1962. Eveneens uit de zestiger jaren stammen de secretariaatswerkzaamheden ten behoeve van het Landelijk Pastoraal Concilie, hetgeen onder andere de voorbereiding van de verschillende concilie-organen en de uitwerking van de besluiten inhield, voorts het verzorgen van een concilie-postbus en de publiciteitskant van de onderneming.

De Actie "Voor God" stond, net als de Katholieke Actie, regelmatig aan de wieg van een nieuwe organisatie of beweging, die dan na verloop van tijd een eigen leven ging leiden. Reeds voor de oorlogsjaren was dat het geval met het RK Centraal Comité "Voor Onze Gemobiliseerden". De Actie "Voor God" werkte tientallen jaren later mee aan de oprichting van het Katholiek-Oriëntatie-Centrum voor Vreemdelingen te Amsterdam.

Na haar opheffing werden de taken van de Actie "Voor God" voor een groot gedeelte overgenomen door het Algemeen Secretariaat van de RK Kerkprovincie.

3 De Horstink

Zoals eerder opgemerkt werd de Katholieke Actie in 1965 als organisatie opgeheven. Veel van haar werkzaamheden werden door de Stichting Communiatie- en Oriëntatiecentrum voor Kerk en Wereld De Horstink overgenomen. In deze Stichting vinden we een groot aantal personen terug, die ook in de Katholieke Actie werkzaam zijn geweest. Daar er van De Horstink veel archiefmateriaal in het archief van de Katholieke Actie is

ondergebracht, zowel van voor als van na 1965, is het gerechtvaardigd iets te zeggen over de geschiedenis van deze stichting.

De Horstink is de naam van de villa aan de Koningin Wilhelminalaan te Amersfoort, waar de meeste van de activiteiten van de Katholieke Actie plaatsvonden. Reeds sinds de veertiger jaren was De Horstink het ontmoetingspunt voor de verschillende beroepskersteningsgroepen, cursussen, verdiepingsdagen voor echtparen en de Ecclesiabeweging.

Tevens waren er de secretariaten van het Landelijk Centrum van de Katholieke Actie en van de Ecclesiabeweging gevestigd, alsmede het redactiesecretariaat van Katholiek Archief, en gedurende enige jaren vonden er ook het redactiesecretariaat van Ruimte. In 1958 - na de interne structuurverandering binnen de Katholieke Actie - ging De Horstink een rol spelen als vormingscentrum. Het werd een waar trefpunt voor iedereen, die meedacht en meebouwde aan het lekenapostolaat. Het doel was een ontmoetingsgrond te zijn, die een taak zou vervullen op al die levensterreinen, waarop de Katholieke Actie een bepaalde activiteit zou kunnen uitoefenen. Als directeur werd drs. R.L. Roes aangesteld, voorzitter van de Katholieke Actie in het aartsbisdom Utrecht. Hij bleef directeur tot in het begin van de zestiger jaren.

Behalve de reeds hierboven genoemde secretariaten bevonden zich ook de secretariaten van het Nederlands Pastoraal Instituut en het Katholiek Genootschap voor Internationale Betrekkingen in De Horstink, alsmede het redactie-secretariaat van de *Documentatie Arbeid*, een maandschrift ten behoeve van het bedrijfsapostolaat.

In 1965 besloten de Nederlandse bisschoppen de Katholieke Actie als organisatie op te heffen; De Horstink bleef echter bestaan. Dit vormingscentrum, dat steeds meer als centrum voor de Katholieke Actie was gaan fungeren, werd een stichting, waarvan de volledige naam Stichting Communicatie- en Oriëntatiecentrum voor Kerk en Wereld De Horstink ging worden. Als doelstelling werd gekozen: het bevorderen van communicatie en oriëntatie in de ontmoeting van kerk en wereld. De stafleden van de Stichting waren personen, die ook bij de Katholieke Actie belangrijke posities hadden bekleed: mr. L.C. Baas (oud-voorzitter van het Landelijk Centrum), H.J. van Santvoort (oud-secretaris van het Landelijk Centrum) en mej. M.H.C. Vendrik (voormalig contactpersoon tussen het episcopaat en het Landelijk Centrum). Na 1965 bleven in De Horstink de (redactie-)secretariaten van het Katholiek Archief en de Ecclesiabeweging ondergebracht; daar kwam nu nog het redactiesecretariaat van het nieuwe periodiek *Concilium* bij.

In 1967 werd, in samenwerking met de Sint Willibrord-Vereniging, met de opbouw van een documentatie- en inlichtingencentrum begonnen. Men ging documentatie aanleggen over oecumenische vraagstukken, over problemen van kerk en wereld en over toekomstdenken. Behalve met het verzamelen van literatuur hield men zich ook bezig met het samenstellen van dossiers over actuele gebeurtenissen.

Sinds de eerste helft van de zestiger jaren werkte De Horstink nauw samen met het protestants apostolair instituut De Horst te Driebergen. Deze samenwerking kwam onder andere tot uiting in een drietal gezamenlijke cursussen over het communisme. Een ander gezamenlijk project was de Werkgroep 2000, een werkgroep, die in het leven was geroepen door mensen van De Horst en De Horstink. Zij hielden zich bezig met het bestuderen van actuele problemen en toekomstdenken. De Werkgroep 2000 gaf regelmatig zogenaamde Katernen uit, bladen, waarin bepaalde thema's centraal stonden, bijvoorbeeld de Vietnam-oorlog en de ontwikkelingssamenwerking.

De Horstink heeft tevens enkele organisaties onder haar hoede genomen. Dit was bijvoorbeeld het geval met de Ecclesiagroepen, maar ook met het KAGIB, het Katholiek Genootschap voor Internationale

Betrekkingen. Verder zorgde De Horstink voor het (mede)organiseren van congressen, zoals het Congres voor Wereldleken-apostolaat in 1967. Een zeer voorname werkzaamheid van De Horstink was het uitgeven van allerlei publicaties. Sinds 1965 werd *Concilium* uitgegeven, samen met Uitgeverij Paul Brand, in 1965-1966 *Vaticanum*, in 1964-1967 *Euros* (voortzetting van *Ruimte*). Ook droeg De Horstink de zorg voor de bladen *Katholiek Archief*, *Ecclesia* van de Ecclesiabeweging en *Suggesta* (bijlage van *Ecclesia*). Daarnaast werkte De Horstink aan de DOC-papers, gebundeld in DOC-dossiers en aan de reeksen Pastorale Cahiers en Godsdienst en Samenleving. In de jaren zeventig en tachtig is De Horstink zich meer op het uitgeven van boeken en periodieken gaan toeleggen.

Sinds januari 1986 is het fonds van de Uitgeverij De Horstink ondergebracht in de Academische Uitgeverij Amersfoort BV, opgericht door de Uitgeverij ACCO te Leuven. De laatstgenoemde uitgeverij specialiseert zich in wetenschappelijke publicaties op het gebied van geneeskunde, taalkunde, pedagogiek en theologie. De naam De Horstink is als handelsmerk bij de Academische Uitgeverij Amersfoort blijven bestaan.

KDC december 1986